

Модусы духоўнай арыентацыі герояў
у драматургіі Уладзіміра Караткевіча

Н.У. Белавушка, магістрант

Навуковы кіраўнік – І.М. Гоўзіч, канд. філал. навук, дацэнт

Творчасць Уладзіміра Караткевіча шматаспектна даследавана А. Мальдзісам, А. Вераб'ём, У. Калеснікам, А. Русецкім і іншымі літаратуразнаўцамі і класіка нацыянальнай літаратуры неабходна выкарыстаць тэарэтычнае паняцце «модус духоўнай арыентацыі герояў», якое дапаможа размежаваць персанажаў па групам паводле іх маральна-этычных арыенціраў.

Паняцце «модус» у замежным літаратуразнаўстве выкарыстоўваецца без размежавання агульнаэтычных тыпаў мастацкасці і літаратурных жанраў. У айчынным жа навуковым ужытку акрэслены тэрмін пры даследаванні мастацкіх твораў быў выкарыстаны толькі ў канцы ХХ ст. (А. Васілевіч, Л. Ляўшун, І. Шаладонаў і інш.). Так, Л. Ляўшун разглядае модус як «спосаб адлюстравання рэчаіснасці – адасоблены ад канкрэтнага творцы, прыняты і замацаваны культурай літаратурны канон, жанр, стыль эпохі» [1, с. 35]. І. Шаладонаў пры даследаванні модусаў духоўнай арыентацыі герояў сучаснай прозы абапіраецца на тэорыю І. Канта, згодна з якой чалавек (літаратурны герой, персанаж) павінен прытрымлівацца «імператыву ці модусу, што азначае правіла ці спосаб, які чалавечая воля можа сама сабе навязаць» [2, с. 327].

На наш погляд, тэрмін «модус» мэтазгодна разглядаць не толькі зыходзячы з яго перакладу з лацінскай мовы – «спосаб», але і як разнавіднасць (від/тып) у адпаведнасці з сучаснай семантыкай падзенага паняцця. Такім чынам, пад «модусам духоўнасці» мы маем на ўвазе прыналежнасць вобраза-персанажа да пэўнага віду/тыпу маральна-этычнай арыентацыі.

Пры вылучэнні модусаў духоўнай арыентацыі герояў трэба зазначыць, што мы класіфікуем па групам не абстрактныя паняцці, а вобразы-персанажы, якія дагэтуль захоўваюцца ў гістарычнай свядомасці беларускага народа. Прататыпы падобных герояў мелі ўласныя духоўныя арыенціры (або не мелі іх увогуле) і, кіруючыся імі, сцвердзілісэнс свайго існавання (або яго бессэнсоўнасць).

Даследаванне драматургічнай спадчыны У. Караткевіча (у прыватнасці жанру гістарычнай драмы) дазваляе зрабіць наступны падзел герояў на тыпы (або модусы) духоўнай арыентацыі:

1. Героі-праўдашукальнікі (Кастусь Каліноўскі і яго паплечнікі, Сцяпан Пасіёра, Агна Вецер).
2. Героі-злодзеі (Іасафат Кунцэвіч, граф Мураўёў, Геранім Радзівіл, граф Адлерберг).
3. Героі-творцы (Янка Купала, Антоні-Лар Вольха, Васіль Вецер).
4. Героі-маргіналы (Поп з Бесавічаў, Вітаўт Парафіяновіч, Марыя Грэгаговіч, Віктар Сміхальскі).

Героі-праўдашукальнікі – вядучы тып героя ў драматургіі У. Караткевіча. Гэта персанажы гераічнага складу характару і трагічнага лёсу, народныя заступнікі, абаронцы, якія не ведаюць хістанняў і не шукаюць кампрамісаў у барацьбе

са злом, не шкадуюць нават асабістага жыцця дзеля народнага шчасця. Яны з большым, чым іншыя людзі, разуменнем сутнасці гісторыі дэманструюць веданне народных інтарэсаў, задум і памкненняў. Жыццё ў імя свабоды – вось лозунг і сэнс іх учынкаў і дзеянняў. Падобныя персанажы ў творах У. Караткевіча набліжаюцца да вобразаў-ідэалаў ці часам ідэалізаваных вобразаў. Караткевічаўскія праўдашукальнікі свядома выбіраюць шлях актыўнага змагання, свядома ідуць на смерць за лепшае жыццё простых людзей. Падобны экзістэнцыяльны выбар можна расцаніць як духоўны подзвіг.

Героі-злодзеі з'яўляюцца антыподамі праўдашукальнікаў. Іх імкненні накіраваны на тое, каб знішчыць маральныя асновы (і духоўныя, і матэрыяльныя), што садзейнічаюць еднасці і сведчаць пра наяўнасць нацыянальнай годнасці народа. Падобныя тыпы не проста адмоўныя персанажы, створаныя аўтарскай фантазіяй, а і вобразы рэальных гістарычных асоб, надзеленых выключнай жорсткасцю, што свядома сталі на шлях знішчэння непакорных і няскораных беларусаў.

Маральна-этычная арыентацыя герояў-творцаў некалькі адрозніваецца ад канцэптуальных асаблівасцей вобразаў праўдашукальнікаў: яны таксама змагаюцца, але з дапамогай іншых сродкаў (найперш, слова), кіруюцца іншымі прынцыпамі ў жыцці («прыгажосць выратуе свет»). Яны не проста дэміургі прыгажосці ў чыстым выглядзе, а і стваральнікі душэўнай гармоніі і ўнутранага характава людзей. Персанажы-творцы жыюць у чыстых светлых марях аб лепшым згодна з катэгорыямі прыгожага, аднак пад уплывам праўдашукальнікаў яны праходзяць шлях да змагання, бо не могуць заставацца толькі назіральнікамі.

Асобную групу герояў у драматургіі У. Караткевіча складаюць духоўныя маргіналы і прыстасаванцы. Галерэю падобных тыпаў, для якіх галоўным, вызначальным пачаткам жыцця выступаюць асабістыя памкненні, ствараюць Поп з Бесавічаў («Маці ўражану»), Марыя Грэгатовіч («Кастусь Каліноўскі»), Віктар Сміхальскі («Млын на Сініх Вірах»). Асноўнымі рысамі іх характару з'яўляюцца эгаізм, духоўная абмежаванасць і спустошанасць, няздольнасць на подзвіг, у тым ліку і маральны. У. Караткевіч з дапамогай падобных вобразаў працягвае закладзенаую ў пачатку ХХ ст. тэму духоўнай энтрапіі чалавека, што адрокся ад «роднага карэння».

Літаратура

1. Левшун, Л.В. Очерки истории средневековой восточнославянской книжности: эволюция творческих методов / Л.В. Левшун. – Минск : Экономпресс, 2001. – 352 с.
2. Шаладонаў, І.М. Модусы духоўнай арыентацыі герояў сучаснай беларускай «малой прозы» // Сучасны літаратурны працэс: пісьменнік і жыццё: матэрыялы Рэсп. навук. канф. (11 мая 2006 г.) / рэдкал.: І.Г. Баўтрэль і інш. – Минск : Беларус. навука, 2006. – С. 325–331.